

УДК 711.1.

ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА АРХІТЕКТУРНО-ПАНУВАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СЕЛИЩ МІСЬКОГО ТИПУ

Я. Фамуляк, в.о. доцента

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: містобудування, поселення, ринкова економіка, планувальна структура, просторовий розвиток, архітектурно-планувальні вирішення.

Розглянуто основні проблеми нової регіональної політики щодо розвитку селищ міського типу; питання ведення пошуку нових шляхів удосконалення просторової організації поселень. В умовах реформування суспільно-виробничих відносин вбачається необхідність зміни наукових підходів до вивчення міських поселень, розширення прав органів місцевого управління. Встановлено основні причини, що перешкоджають забезпеченню збалансованого розвитку населених пунктів. Запропоновано основні заходи з реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку селищ міського типу.

Постановка проблеми. В умовах переходу до ринкової економіки однією з найважливіших проблем нової регіональної економічної політики є активізація соціально-економічного розвитку населених пунктів, передусім міських поселень. Вони повинні стати раціонально організованими комплексами виробничих зон, житлових масивів, об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури, які забезпечували б найкращі умови для життя і діяльності людей. Актуальність розробки [1] пояснюється не лише внутрішніми причинами самого поселення (неорганізоване індивідуальне будівництво, загострення екологічних проблем на території, втрата селищем свого ландшафтно-просторового образу), а й зовнішніми чинниками.

Особливої гостроти й актуальності набуває проблема реалізації ефективної містобудівної політики в регіоні, зокрема проблема містобудівного розвитку селищ міського типу, які належать до міських поселень і є на сьогодні малодослідженим об'єктом [2].

Кожну проблему належить вирішувати, виходячи з пріоритету інтересів людини: вибір форм господарства, виду діяльності, розпорядження створеним продуктом, вимоги до створення найкращих виробничих умов, житлова ситуація, умови відпочинку, соціально-культурна і побутова

забезпеченість. Усе це пов'язано з відповідно організованими будівлями, спорудами, комплексами, поселеннями, територіями [5].

Саме тому дослідження форм міського розселення, виявлення проблем його територіальної організації у період трансформації суспільства є необхідним і актуальним у пошуку шляхів регулювання процесу розселення в країні загалом і в окремих її регіонах. Це особливо актуально у зв'язку з поставленим у Конституції України та у Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" завданням перед органами місцевого самоврядування із затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку і забезпечення їх виконання, із розширенням правових гарантій (економічних, духовних, соціальних, політичних) місцевого самоврядування. Структурна перебудова господарства, зміна інституційної політики, розширення прав органів місцевого управління, погіршення демографічних та екологічних ситуацій, соціальні негаразди в містах посилюють необхідність зміни наукових підходів до вивчення міських поселень, пошуку нових шляхів удосконалення просторової організації їх територіальних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна архітектурно-планувальна організація селища міського типу – це результат нашарувань різних соціально-економічних формацій, гармонійного співіснування всіх структурних елементів забудови сільського поселення в історичному розрізі його розвитку, раціональної, функціонально-планувальної структури поселення, що взаємопов'язана з навколишнім середовищем.

Селища міського типу як структурний елемент системи розселення сьогодні переживають найбільшу кризу в соціально-економічному розвитку. Вони опинилися на роздоріжжі між містом і селом. Їх роль визначалася сукупністю розташованих на території адміністративно-господарських, курортно-рекреаційних, транспортно-торгових, комунально-побутових і виробничих об'єктів. Оскільки селище міського типу несе в собі елементи і міста, і села, найближчими до нашого дослідження є наукові праці, присвячені соціально-економічному і містобудівельному розвитку малих містечок [4]. Праці містять рекомендації з питань загальної архітектурно-планувальної організації території малих міст, планування і забудови сельбищної зони, громадського центру, розміщення закладів культурно-побутового обслуговування населення, промислових і аграрно-промислових районів. Підкреслюються особливості і специфічні вимоги до планувальної та архітектурно-просторової організації малих міст різного функціонального типу і місця в системі розселення. Особливе методичне значення для дослідження мають роботи, спеціально орієнтовані на вивчення системи чи окремих містечок України, особливо в Галичині. Це передусім роботи

М. Бевз, М. Компан, С. Кравцова, О. Лесика, Г. Логвина та ін. Окремі аспекти з містобудівельних проблем краю досліджують архітектори М. Габрель, Ю. Криворучко, Т. Панченко, Г. Петришин, Б. Посацький, А. Рудницький, І. Русанова, Я. Тарас, Г. Шульга.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження стала розробка архітектурно-планувальних передумов просторового розвитку селищ міського типу, підвищення їх ефективності та законодавчих основ організації розвитку.

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування суспільно-виробничих відносин особливої гостроти набуває проблема просторового розвитку селищ міського типу. Нові відносини вимагають перегляду архітектурно-планувальних параметрів організації селищ такого типу. Структурна перебудова господарства, зміна інституційної політики, розширення прав органів місцевого управління, погіршення демографічних та екологічних ситуацій, соціальні негаразди в містах посилюють необхідність зміни наукових підходів до вивчення міських поселень, пошуку нових шляхів удосконалення просторової організації їх територіальних систем.

На сьогодні розвиток населених пунктів України характеризується значними відмінами в рівнях їх соціально-економічного розвитку, неузгодженістю низки законодавчих і нормативно-правових актів з містобудівним законодавством, недостатньо чітко визначеною загальнодержавною стратегією. Спостерігається надмірна концентрація населення і виробництва у великих містах, неефективний, уповільнений розвиток більшості середніх і малих міст, селищ і сіл. Це наслідок надмірного втручання держави до регіональної політики протягом довготривалого періоду, що призвело до значних територіальних диспропорцій економічного розвитку країни, суттєвих недоліків у територіальній організації суспільства, в системі поселень.

Через недостатність коштів державного та місцевих бюджетів майже припинено розроблення і коригування генеральних планів населених пунктів, іншої містобудівної документації, яка є основою для вирішення питань щодо забезпечення раціонального використання територій. Через погіршення стану всіх компонентів природних ландшафтів, порушення основних соціально-економічних функцій цих ландшафтів, активізацію несприятливих природно-техногенних процесів і вичерпання екологічної ємності природних ландшафтів загалом під загрозою опиняється екологічна безпека функціонування багатьох населених пунктів.

Основними причинами, що перешкоджають забезпеченню збалансованому сталого розвитку населених пунктів, є нестабільність

соціально-економічних умов у державі на перехідному етапі, відсутність науково обґрунтованої, чітко визначеної стратегії її сталого розвитку, ефективного реформування економіки та її державного регулювання, недосконалість законодавчого і нормативного забезпечення формування адекватного умовам ринку фінансового, правового, інформаційно-комунікаційного простору, недосконалість правових, організаційних, економічних засад діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб щодо формування повноцінного життєвого середовища.

На основі системно-структурного аналізу об'єкта ведеться пошук закономірностей формування опису селища міського типу і його функціональних підсистем, що охоплює структуру, ресурси і процеси. Кожна складова характеризується показниками різного ієрархічного рівня – абсолютними, груповими, комплексними та інтегральними. Кожна з характеристик має назву, тип, вид, значення, одиницю виміру. Сьогодні на часі новий підхід, за якого селище було б частиною конкретного оточення, тобто необхідне знання того, як оточення впливає на зайнятість людей, типи житлових будинків, систему обслуговування тощо. Це завдання базується на знанні територіальних складових і на виділенні ієрархічних рівнів певної території. Територія на кожному рівні складається із взаємопов'язаної системи складових – природа, розселення, виробництво, людина.

На підставі базових теоретичних розробок кінця ХХ ст. можна вважати, що реконструкція сільського поселення полягає в тому, щоб, відповідно до сучасних вимог реструктуризувати сільськогосподарське виробництво та соціально-побутову інфраструктуру, змінити архітектурно-планувальну систему, зважаючи на художньо-композиційні засади й існуючі традиції [6].

Основні заходи з реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів можна орієнтовно визначити як:

1. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів, земель населених пунктів і прилеглих до них територій відповідно до законодавства, мінеральних ресурсів, особливо тих, джерела яких у прилеглих до міста чи селища територіях виступають як база для розвитку містоформуючих виробництв, експортних виробництв тощо і рекреаційних ресурсів.

2. Поліпшення соціальних умов життя населення.

3. Забезпечення населення житлом, поліпшення умов його проживання й сталого функціонування житлово-комунального господарства.

4. Удосконалення виробничої інфраструктури.

У процесі реалізації земельної реформи змінилися економічні

відносини в колективних і державних господарства. Кожен член колективного господарства міг стати приватним власником частини колективного майна і землі з врученням сертифікатів. На базі державних господарств (радгоспів) організувалися колективні агроформування. Згідно з чинним законодавством України, до земель сільського населеного пункту належать усі землі, розташовані в межах, встановлених для цього пункту в порядку землеустрою [7].

Значну роль у формуванні селищ міського типу відіграватимуть демографічний, економічний та історичний чинники. Розробляються регуляційні плани для окремих поселень, типові проектні пропозиції для застосування до категорії містечок. У них значну увагу приділяють регулюванню вуличної мережі та забудови, озелененню й благоустрою, санітарним вимогам, перспективному розвитку. Зараз при розробці нових генеральних планів, дизайну архітектурного середовища селищ потрібно звертати особливу увагу на існуючий стан житлової забудови, розміри земельних ділянок, підлаштовуватися під них.

Висновки. Селище міського типу – міське поселення, яке за функціональним призначенням у загальній системі адміністративно-територіального устрою України посідає проміжне місце між сільським населеним пунктом і містом. За останні 50 років сформувалася тенденція до зменшення кількості міських поселень унаслідок зміни адміністративного статусу.

У сучасній системі розселення бракує проміжної ланки між більшими містами і сільськими поселеннями – малих міст, які є найбільш деградованою ланкою в урбаністичному процесі. Очевидно, виявлення таких містечок створить сприятливі умови для відновлення повноцінної системи розселення регіону.

Архітектурно-планувальна структура всіх історично сформованих міст Європи вивчена сповна, на відміну від міст України, де увагу приділяли тільки більшим містам. Сьогодні руйнування збережених історичних частин містечок і селищ міського типу відбувається через нефахові перебудови, підсилені індивідуальною ініціативою. Генеральні плани були розроблені без урахування цінності історичної планувальної структури. Сучасний стан поселень вимагає розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо збереження та регенерації цінної структури історичних поселень.

Після утвердження української державності відбулися зміни в містобудівній політиці країни: розширилися наукові дослідження історичних міст, розгорнулася робота зі складання історико-архітектурних опорних планів, дедалі гостріше постають питання збереження пам'яток містобудування. Загальна мета просторового розвитку території поселення

полягає в оптимізації основних процесів її містобудівельного освоєння. Концепція стратегії і тактики в рамках проектної документації повинна розроблятися в таких напрямках: розробка генеральної схеми розселення; концепція приміських зон і делімітація їх меж; концепція генеральних планів поселень; розробка правового зонування територій поселень.

Бібліографічний список

1. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / М. М. Габрель. – К. : ВД А.С.С., 2004. – 400 с.
2. ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень / Держбуд України. – К., 2002.
3. Географічна енциклопедія України : в 3-х т. – К., 1989.
4. Марков Е. М. Планировка и застройка малых городов : пособие по проектированию / Е. М. Марков, В. С. Рязанова. – М. : Стройиздат, 1975. – 200 с.
5. Новиков В. А. Архитектурная организация сельской среды : учеб. пособие / В. А. Новиков. – М. : Архитектура-С, 2006. – 376 с.
6. Архітектурно-просторова організація сіл: Питання реконструкції / Г. К. Бистряков, Л. Г. Литвинов, Ю. Ф. Хохол. – К. : Будівельник, 1991. – 98 с.
7. Аграрна реформа в Україні // Законодавчі акти і нормативно-методичні документи (1996-1999) / за ред. акад. УААН М. Зубця. – К., 1996. – 332 с.

Фамуляк Я. Законодательные основы организации и архитектурно-планировочные предпосылки развития поселков городского типа

Рассмотрено основные проблемы новой региональной экономической политики относительно развития поселков городского типа. Затронут вопрос поиска новых путей совершенствования пространственной организации поселений. В условиях реформирования общественно-производственных отношений предвидятся изменения научных подходов к изучению городских поселений, расширение прав органов местного управления. Определены основные причины, которые препятствуют обеспечению сбалансированного развития населенных мест. Предложены основные мероприятия по реализации государственной политики относительно обеспечения стабильного развития поселков городского типа.

Ключевые слова: градостроительство, поселение, рыночная экономика, планировочная структура, пространственное развитие, архитектурно-планировочные решения.

Famulyak Y. The issue which concerns research of urban villages development state, its legislative organization bases and architectural and planning conditions

The basic problems of the new regional economic policy for urban village development have been considered. The issue of finding new ways to improve the spatial organization of urban villages has been raised. In terms of reforming social relations of production the need to change

the scientific approaches to the study of urban settlements, empowerment of local governance is considered. The main reasons that prevent the provision of balanced and sustainable human settlements development have been determined. The basic measures of public policy for the sustainable urban villages' development have been proposed.

Key words: town-planning, settlement, market economy, urban structure, spatial development, architecture-planned decisions.